

Myerlese Koerier

*Al eeuwenlang worden Mierlonaren begraven rond de plek
waar nu de kerk staat*

Een uitgave van Heemkundekring Myerle

2020, nummer 2

INHOUDSOPGAVE

RITUELEN ROND HET BEGRAVEN IN MIERLO

(door Theo de Groof)

Al eeuwenlang worden overleden Mierlonaren begraven in de omgeving van de plek waar nu de Mierlose kerk staat. De gebruiken van toen bij een overlijden zijn nu niet meer in zwang.

pag. 3

MIERLOSE MISSIONARIS VERDRONKEN

(door Theo de Groof)

De ondergang van de Titanic was wereldnieuws. De grootste Franse scheepsramp ooit, in 1920, haalde de voorpagina's niet. Pas de laatste jaren is er meer aandacht voor. Bij die scheepsramp kwam een Mierlose missionaris om het leven.

pag. 12

OUDE KASTEN MET EEN VERHAAL

(door Beppie van den Berk- Vogels)

Sommige mensen hebben 'm nog staan: zo'n oude kast vol deuken, nerven en scheurtjes. Als kasten zouden kunnen praten, zouden er prachtige verhalen verteld kunnen worden over de families die zo'n exemplaar bezaten.

pag. 16

VISITEKAARTJES UIT DE 19e EEUW

(door Beppie van den Berk- Vogels)

Het is vandaag de dag heel normaal dat we visitekaartjes uitwisselen, zeker in het zakelijke verkeer. De voorloper van het visitekaartje was het 'naamkaartje', ontstaan in de eerste helft van de 19e eeuw.

pag. 18

VARKENS SLACHTEN IN NOVEMBER

(door Henk van Sleeuwen)

Het was vroeger heel gewoon om een varken - zodra dat vetgemest was - thuis te laten slachten. Dat gebeurde meestal in november, als de temperatuur was gedaald. Sinds 1997 mag thuis slachten niet meer. Met dat verbod verdwenen ook de slachtrituelen.

pag. 21

Rituelen rond het begraven in Mierlo

Oudste gevonden graf dateert uit 8e eeuw

Al meer dan tienduizend jaar is er bewoning in Mierlo. Aanvankelijk verbleven er rondtrekkende volksstammen, later werden het vaste bewoners. Waar mensen leven, overlijden mensen en waar mensen overlijden, worden mensen begraven of gecremeerd. Leden van onze heemkundekring hebben de afgelopen 25 jaar geassisteerd bij opgravingen vooral in de omgeving van de H. Luciakerk. Bij deze opgravingen zijn talrijke resten gevonden van gecremeerde en begraven mensen. De oudste resten dateren van ongeveer twee eeuwen voor Christus.

De meest opvallende vondst was het graf waarin naast een menselijk skelet ook een sax (een zwaard), een mes en een riembeugel lagen, gedateerd midden 8e eeuw. Enkele jaren geleden heeft de heemkundekring bij gelegenheid van de jaarlijkse Torendag de sax in de kerk van Mierlo tentoongesteld.

Al eeuwenlang dus worden mensen begraven in de omgeving van de plek waar nu de kerk van Mierlo staat.

Wat tekeningen en beschrijvingen ons leren

In 1738 werd Mierlo bezocht door tekenaar Jan de Beijer; deze tekende op zijn tocht langs de Brabantse gemeenten opvallende gebouwen in die gemeenten. Zo tekende hij ook de Mierlose kerk. Op de tekening is duidelijk het kerkhof te zien met een knekelhuisje. Een gedeelte van de kerk is vervallen. Dat heeft te maken met het feit dat in die tijd de kerken vaak 'veroverd' waren door de protestanten. Maar omdat het aantal protestanten in een dorp dikwijls gering was, was het kerkgebouw veel te groot. Ze gebruikten dan alleen het koor. De rest van het gebouw raakte zodoende in verval.

Kerkhoven waren tot ongeveer 1800 vaak niet meer dan een grasvlakte, waarop kinderen speelden. In de

17e eeuw werd in Helmond geklaagd dat er vee op het kerkhof graasde en dat er linnengoed gebleekt werd. In veel plaatsen was dit verboden omdat daardoor graven instortten; loslopende honden gingen er vervolgens op ravotten en legden de graven nog verder bloot. In sommige plaatsen waren hondenslayers actief; zij moesten er voor zorgen dat de beesten geen schade aanrichtten. De taak van de hondenslayers werd later overgenomen door de grafmakers.

Opgegraven beenderen werden opgeslagen in knekelhuisjes, die vaak uitpilden. Dat dit voor voorbijgangers zichtbaar was, vond men niet erg. Het herinnerde de mens aan de vergankelijkheid van het leven.

De grafmakers gingen ook niet altijd even serieus om met hun beroep. Lichamen werden vaak niet diep genoeg begraven, of bij gebrek aan plaats te snel opgegraven.

Dit alles leidde tot zeer onhygiënische toestanden. Epidemieën braken vaak uit rondom de kerkhoven.

De tekening van Jan de Beijer uit 1738.

In 1779 brak in Mierlo de gevreesde ‘rode loop’ uit, oftewel dysenterie of bloeddiarree. In zijn Manuale Ecclesiae deed pastoor Van de Kerckhoven verslag van zijn bedieningen, te beginnen met Piet van den Eijnde en zijn twee kinderen op Kekelaar, vervolgens Daniel van den Heurik op het Hout. Deze Van den Heurik stierf aan de ziekte, net als zijn vrouw en twee kinderen. Op Looswijk of Looshoek raakten de bewoners van 17 huizen besmet. Daarna liet de rode loop een spoor van vernieling achter op “Beekelaar, in de Merkstraet, in het dorp, op het Broek, op Stippelkolk en Beerenbroek”. In Mierlo stierven in een paar maanden tijd 112 mensen aan de gevreesde ziekte, in Asten 260, in Someren 190, in Lierop 42, in Heeze 40, in Helmond 19, in Geldrop 17, in Nuenen 10, in Stiphout 2 en in Tongelre 3. Pastoor van de Kerckhoven had er dagen bij van wel 6 of 7 begravingen. Uit angst voor verdere besmetting besloot hij voorlopig geen uitvaartdiensten te houden. Hij gaf opdracht de graven minimaal 5 voet diep te maken en bij elkaar te leggen, op een plaats waar de minste mensen voorbij kwamen.

Door dit soort van gebeurtenissen ontstonden er steeds meer bezwaren tegen het begraven in de kerk en in de bebouwde kom. Begraven in het kerkgebouw kwam nog steeds voor. Meestal waren het mensen met wat meer geld, die een plek in de kerk kregen. In Mierlo kon dat tot 1792.

In 1798 werd Mierlo bezocht door de bekende landmeter en tekenaar Hendrik Verhees. De ouders van Hendrik waren in 1742 in Mierlo getrouwd. Hendrik tekende de kerk met het zicht op de zuidzijde, waarop ook het kerkhof te zien was. Hij schreef bij de tekening dat in een steen aan de noordzijde van de kerk het bouwjaar 1496 aangegeven was. Aangezien de huidige kerk op dezelfde plaats staat, moet er al vele eeuwen op deze plek rondom de kerk begraven zijn.

Ook in de periode van 1648 tot 1798, toen de protestanten de kerken in gebruik hadden, werden de kerkhoven gewoon gebruikt voor het begraven van de katholieke inwoners. Immers, het aantal ‘andersdenkenden’ in deze omgeving was heel gering. Volgens de volkstelling van 1815 bestond de totale Mierlose bevolking uit 1697 personen, van wie er 1688 katholiek waren en 9 gereformeerd.

Ook in 1798 bezocht dominee Hanewinkel Mierlo en omgeving. Over Mierlo had hij weinig te melden. Hij geeft wel een beschrijving van het kerkhof van Nuenen: “Op het kerkhof (dit heb ik nog nergens, zoo ver ik weet gezien) bij ieder graf een paal,

De tekening van Hendrik Verhees uit 1798.

waarop de naam van de overledene de tijd van zijn overlijden gesneden is en somtijds ‘er bij: Bid voor de ziel’. Hieruit blijkt dat op de graven in die tijd nog geen kruisen stonden of stenen lagen. Dit blijkt eigenlijk ook uit de tekeningen van Hendrik Verhees. De kerk van Nuenen is de enige kerk die hij getekend heeft waarop een kerkhof met kruisen afgebeeld staat.

Maar vanaf ongeveer 1830 kwamen er steeds meer gietijzeren graftekens op de begraafplaatsen.

De invloed van de Franse tijd

Nadat ons land was ingelijfd bij Frankrijk, verbood Napoleon ook in ons land het begraven in de kerk en binnen de bebouwde kom. Tot 1809 moesten de grafmakers de verzamelde botten nog opbergen in knekelhuisjes. De beenderen werden namelijk, in het licht van de verwachte lichamelijk opstanding, niet vernietigd. Als de huisjes vol waren, werden de schedels en beenderen in een grote kuil op het kerkhof begraven.

Op 29 juni 1809 bepaalde de minister van Eredienst en Binnenlandse zaken dat de knekelhuisjes afgebroken moesten worden. Stoffelijke resten moesten voortaan in grafkelders en grafkuilen gedeponneerd worden. Bij de onafhankelijkheid in 1813 trok Koning Willem I het verbod van Napoleon weer in, omdat het volk voorstander was van begraven bij de kerk. Bij Koninklijk Besluit van 22 augustus 1827 kwam hij er, om redenen van volksgezondheid, toch weer op terug. In dorpen en plaatsen met meer dan 1.000 inwoners was het verboden te begraven in de kerk en binnen de bebouwde kom. Een uitzondering werd

gemaakt voor plaatsen “alwaar het voorlopig behouden der bestaande begraafplaatsen buiten de kerken, om zeer dringende redenen of geheel buitengewone omstandigheden, als noodzakelijk of zeer raadzaam mogt voorkomen”.

In Mierlo voldeed de begraafplaats aan de gestelde eisen, zo schreven Burgemeester en wethouders. “De parochiale kerk met annex kerkhof alhier is in het midden van een grote akker gebouwd. Er staan slechts 4 huizen in de buurt”. Verder schreven zij dat de afstand tot Overakker ongeveer 600 meter was en het kerkhof een oppervlakte ca. 840 m² had en dus slechts gedeeltelijk nodig was voor het begraven. Ook de toegangen van de kerk lagen op grote afstand van de graven. Het begraven van lijken had geen nadelige gevolgen voor de volksgezondheid. Het ‘afstandsprobleem’ was ook meer een probleem van de grotere plaatsen waar de huizen heel dicht bij de kerk en dus bij het kerkhof gebouwd waren. Dat was bijvoorbeeld het geval in Den Bosch, waar de begraafplaats aan de voet van de St.-Jan lag. Het duurde nog tot 1857 voordat Den Bosch die sloot en een nieuwe begraafplaats buiten de bebouwde kom aanlegde.

Onze fusiegemeente Geldrop kreeg in 1828 ook zijn

problemen. Zesgehuchten, tot 1921 nog een zelfstandige gemeente, had geen eigen begraafplaats, maar deelde deze met Geldrop. Het Geldropse gemeentebestuur wilde dat Zesgehuchten een eigen begraafplaats aanlegde. Maar Gedeputeerde Staten van de provincie beslisten dat Zesgehuchten zijn doden mocht begraven in Geldrop, omdat het dorp zowel kerkelijk als wat de zorg voor de armen betreft één geheel vormde met Geldrop. Daarmee was Zesgehuchten een van de weinige Brabantse gemeenten zonder eigen kerkhof.

Op 11 maart 1829 schreven B en W van Mierlo aan Gedeputeerde Staten - na hun verzoek om informatie over de tarieven van begraafkosten - dat de kerk geen financiële voor- of nadelen had van het kerkhof. “Het begraven van lijken wordt sedert onheuglijke tijden beschouwd en behandeld als geboortelijk regt”. Het aanzeggen van het overlijden, het luiden van de klokken, het begraven van de lijken: al die handelingen werden door burens altijd kosteloos verricht. Men had alleen tot 1811 aan de schoolonderwijzer een kleine vergoeding betaald voor het overgeven van de sleutel van het klokkenhuis en het bijhouden van het Register van de overledenen. Het gemeentebestuur wilde deze situatie handhaven in verband met de minvermogende volksklasse.

Zo schilderde Henri Knip in de 1e helft van de 19e eeuw onze kerk. Links zijn nog de contouren van het kasteel zichtbaar.

Plaatselijke gebruiken bij overlijden in de 19e eeuw

Bij het overlijden en begraven van mensen waren allerlei, vaak plaatselijke gebruiken in zwang. Welke gebruiken in Mierlo midden vorige eeuw gehanteerd werden, is niet bekend, maar de inventarislijst van de parochie van 1856 zegt daar wel iets over. Er waren 23 rouwmantels aanwezig, een baar voor in de kerk waar kaarsen om heen gezet werden, twee lijkbaren, drie rouwkleden, een witte en twee zwarte. In 1822 kocht het kerkbestuur onder meer fluweel bij Keunen, waar de Mierlose kleermaker Zegers rouwmantels en een baarkleed van maakte. Twee jaren later maakte hij nog eens zeven mantels en een baarkleed voor 4 gulden en 14 stuivers. Deze mantels werden bij een uitvaart verhuurd door koster Marten van Kol. Voor het eerst werden zij in 1823 verhuurd, waarbij de opbrengst 3 gulden 7 stuivers en 8 penningen bedroeg. In die tijd was 1 gulden gelijk aan 20 stuivers en 1 stuiver aan 16 penningen. Volstreekte zekerheid erover is er niet, maar vermoed wordt dat de mantels werden gedragen door deelnemers aan de rouwstoeten.

De kleur van het baarkleed werd bepaald door de persoon die begraven werd. Ben Janssen - schrijver van boeken over plaatselijke gebruiken - schrijft in zijn boek "Luste gullie koffie?" dat het witte baarkleed gebruikt werd voor een vrouw die in het kraambed was gestorven en het zwarte voor de overige overledenen. J. van de Vijver (1903-1958), een Geldropse onderwijzer, schreef daarentegen in zijn 'oude begrafenisgebruiken' dat de witte baarkleden gebruikt werden bij een overleden kind of een ongehuwde.

Verder stonden op de inventarislijst van de parochie ook nog 32 geschilderde doodshoofden en nog '40 beste doodshoofden'. De geschilderde doodshoofden werden in de loop der jaren aangeschaft. In 1821 werden 18 'dootshoofjes' gekocht bij Baks en nog een aantal bij Joseph Heurs, een Mierlose timmerman. Een doodshoofd kostte, met beschildering, 8 stuivers.

Wat de functie van deze doodshoofden was, is niet duidelijk. Op sommige plaatsen werd bij een overlijden een rouwbord bij de voordeur geplaatst. Maar gezien het grote aantal doodshoofden moeten zij een andere functie gehad hebben dan te dienen als rouwbord. Zij werden in ieder geval niet verhuurd. In het "Reekenboek" komen geen ontvangsten voor uit eventuele verhuur van deze doodshoofden.

Het gemeentebestuur had in 1832 al aan Gedeputeerde Staten laten weten dat in Mierlo het 'gebuurlijk regt' heerste. De buurtbewoners verzorgden het aanzeggen van de rozenkrans en het waarschuwen van familieleden die verder weg woonden. De rozenkrans werd gebeden in het sterfhuis of bij één der burens. De luiken werden gesloten en aan of bij het huis werden de gebruikelijke kentekens aangebracht. In sommige plaatsen werd geen rouwbord of dodenlantaarn geplaatst, maar een op maat gesneden bos stro, waar soms stenen op geplaatst werden: vijf stenen voor 'een groot lijk' en 3 stenen voor 'een klein lijk'. In Geldrop is in de oudheidkamer nog een dodenlantaarn te zien die in deze gemeente gebruikt is.

De buurt waarschuwde de pastoor en zorgde bij overlijden voor het klokgelui en waakte 's nachts bij de overledene. Buurtgenoten zorgden ook, als de overledene wat verder van de kerk woonde, voor het paard en de hoogkar waarop de kist vervoerd werd. De volgorde waarin de mensen in de begrafenisstoet liepen, was aan regels gebonden. Volgens Ben Janssen namen in Mierlo de nabestaanden plaats op de wagen, waarbij eerst de vrouwen een plek kregen. De rest volgde te voet. Ook het dragen van de baar was een buurtaangelegenheid. Op deze manier hoefde het begraven van een overledene niet veel te kosten.

Het was Gedeputeerde Staten ter ore gekomen dat in een aantal gemeenten geen doodgraver was, iets wat volgens het Provinciaal reglement op het begraven van lijken in Noord-Brabant (1831) verplicht was. De doodgraver was belast met het 'opzicht der begraafplaats'. Als er geen doodgraver aangesteld was, werden stoffelijke overschotten her en der begraven zonder rekening te houden met de inrichting van de begraafplaats.

Ook werden lijken opgegraven, zonder dat daar vergunning voor was.

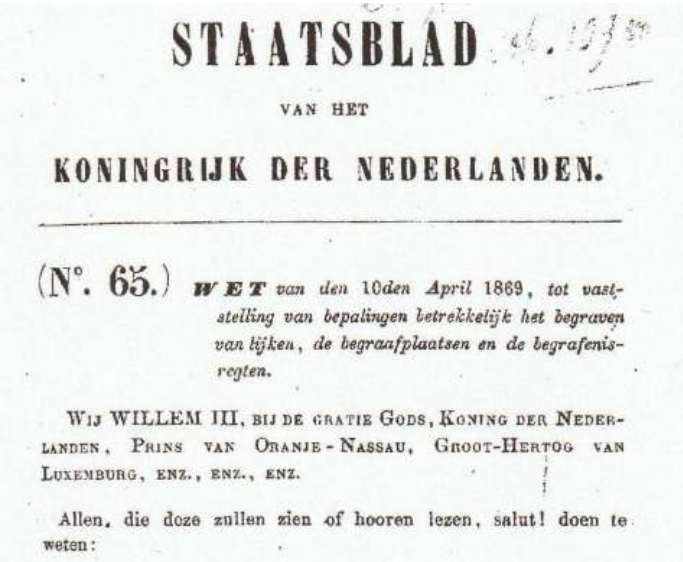
In 1857 ontvingen de gemeentebesturen van Noord-Brabant een schrijven van de provincie met het verzoek om opgave te doen van de persoonsgegevens van de doodgraver, voor zover dat niet gebeurd was. Ook Mierlo had blijkbaar deze gegevens nog niet doorgegeven, want enkele weken later werd aan Gedeputeerde Staten medegedeeld dat het kerkbestuur op 1 januari 1853 Johannes van den Nieuwenhuizen als doodgraver had aangesteld. Het 'tractement' van de doodgraver bedroeg 20 gulden per jaar.

De komst van de ‘begrafeniswet’ van 1869

Tot 1869 was de wetgeving ‘rond begraven en begraafplaatsen geregeld in enkele artikelen van het Burgerlijk Wetboek, in het Strafwetboek en in algemene en provinciale bepalingen.

De eerste echte wet op dit gebied werd van kracht op 10 april 1869; het was de ‘Wet tot vaststelling van bepalingen betreffende het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisrechten’, een 51 artikelen omvattende wet. Veel van deze regelingen waren al van kracht op basis van het Provinciaal reglement van 1831.

De wet van 1869.

In deze wet werd bepaald dat elke gemeente tenminste één algemene begraafplaats moest hebben. Dit betekende dat het gemeentebestuur van Mierlo de verplichting had zo’n begraafplaats aan te leggen, hoewel het duidelijk was dat daar in het katholieke Mierlo met een eigen begraafplaats geen behoefte aan was.

Het gemeentebestuur had dan ook geen enkele haast. In de jaarverslagen van de gemeente werd noch in 1870 noch in 1871 bij de ‘voornaamste behandelde onderwerpen in de gemeenteraad’ iets vermeld over de aanleg van een algemene begraafplaats. Op 3 februari 1871 ontving het gemeentebestuur een brief van Gedeputeerde Staten met daarin de vraag hoe het gesteld was met de algemene begraafplaats.

Twee maanden later antwoordde de gemeente dat men met het aanleggen begonnen was. De aanleg leefde zo weinig bij het bestuur, dat het bij de jaarlijkse melding over openbare werken aangaf dat er geen openbare werken van algemeen of bijzonder belang waren ondernomen of tot stand gebracht.

Op 18 maart 1872 schreven B en W aan Gedeputeerde Staten dat de begraafplaats in zijn geheel gereed was. Die begraafplaats was aangelegd op een stuk heidegrond op Het Eind, kadastraal F 1484 (later F 1567), groot 52a en 70 ca (huidige omgeving Bospad). De gemeente gaf aan dat de begraafplaats “alleszins goed en gunstig gelegen” was, afgesloten met 2 heggen en een goede houten poort. De kosten van aanleg bedroegen f 132,925. Op de begraafplaats kwam ook een lijkenhuisje met een oppervlakte van ongeveer 9 m².

Van deze rustplaats is zeer weinig gebruik gemaakt. In de periode 1871 tot en met 1930 zijn er slechts 3 lichamen begraven: een in 1895, een in 1898 en een in 1915. Het betrof in alle drie de gevallen bijzondere situaties. In 1895 troffen twee mannen op de Molenheide een man aan, opgehangen aan een boom. Het bleek de 65-jarige Belg Hubertus Verleije te zijn. De Geldropse dokter Jaspers, die schouwwarts was in Mierlo, stelde ‘zelfmoord door ophanging vast’. Burgemeester Panken liet het lijk, in verband met ontbindingsverschijnselen, onmiddellijk op de algemene begraafplaats begraven. In 1898 werd Teunis van Stigt dood aangetroffen in Mierlo. Zijn woon- en verblijfplaats was onbekend. En in 1915 tenslotte werd de 3-jarige Adrianus van Nederpelt uit Numansdorp begraven op de algemene begraafplaats. Het jongetje was van het schip van zijn ouders gevallen en verdronken in het Eindhovens Kanaal. In zulke situaties was het gemeentebestuur belast met de afwikkeling van de teraardebestelling.

In de periode van 1871 tot 1930 verliepen de begravingen als aangegeven in de tabel onderaan deze pagina.

In 1884 kreeg Mierlo-Hout een eigen parochie met een eigen kerk en begraafplaats. Die begraafplaats in Mierlo-Hout ging open in sep-

Begraafplaats	1871- 1880	1881-1890	1891-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930
Algemene	0	0	2	0	1	0
Dorp(bij kerk)	611	458	394	377	337	392
Het Hout	0	188	334	286	356	383
Totaal	611	646	730	663	694	775

De algemene begraafplaats lag ongeveer op de plek waar nu het Bospad is.

tember 1884. In dat eerste jaar, vanaf die septembermaand, werden er in totaal 8 mensen begraven.

Eisen die de nieuwe wet stelde aan de begraafplaatsen

Volgens de wet moest een nieuwe begraafplaats op minstens 50 meter van de bebouwde kom aangelegd worden. Voor bestaande begraafplaatsen gold nog een afstand van 35 meter. Uitgezonderd waren lijkenhuizen, doodgraverswoningen, bedehuizen of kapellen met pastorieën of kosterhuizen. Voor Mierlo was dat geen probleem, omdat kerk en kerkhof aan de rand van het dorp gelegen waren, op voldoende afstand van de bebouwing.

De begraafplaats moest minstens tien maal de oppervlakte hebben van de grond die nodig is voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken''. De onderlinge afstand tussen graven, zowel aan het hoofd- als voeteinde als aan de zijden moest minstens 30 cm zijn. Ook dit artikel gaf geen probleem, er was genoeg ruimte om te voldoen aan deze normen. Men ging er van uit dat een graf niet langer dan tien jaar bleef liggen.

Elke begraafplaats moest afgesloten zijn door een muur, rasterwerk of heg ter hoogte van ten minste twee meter. Op de tekeningen van Jan de Beijer en Hendrik Verhees kunnen we zien dat het kerkhof in Mierlo - net als vele andere al in de 18e eeuw - ommuurd was.

Werd niet aan de eisen voldaan, dan konden er boetes volgen voor de gemeente. De hoogte van die boetes varieerde van 5 tot 100 gulden en van gevangenisstraffen van een 1 dag tot 1 jaar.

Besmettelijke ziekten

Zoals beschreven waren de wettelijke bepalingen meestal gericht op het bevorderen van een goede volksgezondheid. Het steeds opnieuw weer uitbreken van besmettelijke ziekten leidde tot de 'Wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten', een wet van 4 december 1872.

In deze wet werd met name gesproken over Aziatische cholera, typhus en febris typhoïdea, pokken, roodvonk, diphtheritis, dysenterie en pest. Artikel 12 van deze wet bepaalde dat uiterlijk binnen één jaar na inwerkingtreding van deze wet een lokaal ingericht moest zijn voor tijdelijke opbaring van overledenen aan een besmettelijke ziekte. 'Bij verzuim wordt, zoo het eene algemeene begraafplaats is door de zorg van Onzen Commissaris in de provincie ten koste van de gemeente en zoo het eene bijzondere begraafplaats is door de zorg van burgemeester en wethouders, ten koste van hen aan wie die behoort, ten spoedigste een zoodanig lokaal ingericht'.

In geval van overlijden door een besmettelijke ziekte kon het gemeentebestuur besluiten dat de overledene niet thuis opgebaard mocht worden, maar in het lijkenhuisje. Zo werd verspreiding van de ziekte zoveel mogelijk beperkt.

Dat op deze bepaling in de wet streng toezicht gehouden werd, blijkt wel uit een schrijven van de provincie op 3 november 1874 aan het gemeentebestuur van Geldrop. Daarin werd gevraagd of het lijkenhuisje op de algemene begraafplaats al klaar was. B en W schreven dat de bouw op 1 juni 1874 gereed gekomen was.

Kort daarop, in 1875, brak in Mierlo de besmettelijke keelziekte anghina diphtheritica uit. Er werden 39 mensen getroffen door deze ziekte, 18 van hen overleden. Het gemeentebestuur trof onmiddellijk maatregelen. De kenmerken van de ziekte werden ter kennisgeving aangeplakt, huisgenoten in gezinnen waar de besmettelijke ziekte heerste, werd streng ontraden naar school of naar de catechismus te gaan. Bij overlijden of na herstel van iemand die door de ziekte was getroffen, moesten de huizen en de kleding ontsmet worden met carbol, phenolzuur en zwavelgas.

Een nieuwe begraafplaats in 1906

Op 27 november 1906 deponeerde het kerkbestuur een verzoek bij de gemeente Mierlo voor de aanleg

van een bijzondere begraafplaats overeenkomstig de Wet van 10 april 1869 ter grootte van 50 aren, uitmakende een aangepaald gedeelte van het perceel bouwland, kadastraal Mierlo E 23, begrensd door E 19 en den openbare kerkweg van de kerk naar Overakker. De brief was getekend door Pastoor J. de Winter, voorzitter en J. Gooris, secretaris. De grond, ten zuiden van de pastorietaan gelegen, was na vele vergeefse pogingen in 1906 voor f 900,- aangekocht van Graaf d'Alcantara Heer van Mierlo. De aanleg van het nieuwe kerkhof met een schans van stenen aan de westzijde kostte ruim f 400,-.

De nieuwe begraafplaats werd op 13 december, de dag van de H. Lucia, plechtig ingewijd.

Meteen konden de nieuwe tarieven toegepast worden, die door Mgr. W. van de Ven, bisschop van 's Hertogenbosch, in 1906 waren vastgesteld.

1. Minvermogene betalen geen begrafenisrechten.
2. Men betaalt voor het begraven van een kinderlijk 40 cent en voor een groot lijk een gulden begrafenisrecht; met het recht op het graf een houten kruis te doen plaatsen; dat als het in vervallen staat is, door het Kerkbestuur kan worden ontruimd. Deze houten kruisen zullen slechts zolang mogen blijven staan, tot dat het graf weer aan de beurt is opgegraven te worden.
3. Men mag een ijzeren of steenen kruis met gemetseld voetstuk op een graf doen plaatsen voor den tijd van twintig jaren tegen de betaling van een begrafenisrecht van tien gulden. Na verloop van twintig jaren kan tegen betaling van hetzelfde begrafenisrecht deze termijn weder voor twintig jaren worden

Zo zag onze begraafplaats er aanvankelijk uit. Later is zij meerdere malen uitgebreid.

verlengd; wordt deze verlenging niet aangevraagd, dan kan het Kerkbestuur het kruis laten wegruimen.

4. Men kan een eigen begraafplaats kopen voor den tijd van honderd jaren tegen den prijs van fl. 20,- per vierkanten meter, hierin een graf laten metselen en een monument daarop laten plaatsen. Voor elk lijk in zulk graf betaalt men tien gulden begrafenisrecht.

5. Geen kruis of monument mag op een graf worden geplaatst, alvorens het door den Pastoor is goedgekeurd.

In de loop der jaren werd het kerkhof verder 'aangekleed'.

In 1916 ontving de kerk een schenking van f 2.200,- van wijlen Antonius Wilhelmus van Woensel, een niet-onbemiddelde parochiaan. Met dat geld werden de kosten gedekt die gemaakt waren voor een muur en een ijzeren staketsel om het kerkhof. Aangezien een calvarieberg nog ontbrak, besloot het kerkbestuur architect J.H. van Groenendaal een tekening en een begroting te laten maken. De calvarieberg moest tevens voorzien zijn van een rustaltaar voor de Processie met het Allerheiligste. J. van Groenendaal was inmiddels de 'huisarchitect' van pastoor de Winter geworden. Hij maakte achtereenvolgens de tekeningen voor de pastorie (1905), de bouw van de boerderij en het vergroten van het Liefdehuis (1910), het patronaat met kosterswoning (1913) en de calvarieberg (1919). Van Groenendaal - leerling van Cuypers - tekende uiteindelijk voor meer dan 30 kerken en verder nog een aantal kloosters, scholen, enz. De gebruikte materialen aan de calvarieberg zijn dezelfde als die Van Groenendaal gebruikte bij de bouw van de St. Antonius van Padua kerk in Eindhoven (1917-1918). Deze kerk is beter bekend als de Steentjeskerk, waar een aantal jaren Museum Kempenland in was gevestigd.

Het enige stoffelijke overschot dat al voor 1906 op de begraafplaats lag en dat er nog ligt, is dat van Henricus Johannes Cornelius Eijcken, geboren op 21 april 1854 in Geldrop, zoon van Jan Mathijs Eijcken, wethouder en fabrikant en Anna Catharina Swane. Jan Mathijs Eijcken bouwde in 1868 het herenhuis Hofstraat 4, waarin nu het gemeentehuis van Geldrop is gevestigd. Zijn zoon, de Hooogerwaarde Heer Henricus Johannes Cornelius Eijcken, werd kapelaan in Mierlo; hij stierf op 21 augustus 1886. Het graf van Eijcken ligt tussen de kerk en het Patronaat, in het plantsoentje bij de ingang van de Chapelle Ardente. Eijcken was ere-kanunnik van

Loreto en van de St. Georgio in Pescaria, Ridder van het H. Graf. Sinds de gemeentelijke fusie tussen Mierlo en Geldrop is H.J.C. Eijcken dus weer teruggekeerd in de gemeente waar hij geboren is.

Per 1 mei 1960 werden het reglement en daarmee de tarieven herzien en bevatte het de volgende bepalingen:

1. Verkregen rechten blijven behouden, behalve bij verwaarlozing van het graf.
2. De eerste keer is het grafrecht vervat in de begrafeniskosten.
3. Elke tien jaar kan dit grafrecht voor tien jaar worden verlengd tegen betaling van 10 gulden plus de kosten van grafonderhoud voor tien jaar.
4. Die verlenging kan geschieden ten hoogste tot vijftig jaar, tenzij het kerkbestuur een kortere termijn dan vijftig jaar nodig acht.

Dit nieuwe reglement was nodig omdat de parochie groeide. Het kerkhof kon niet onbeperkt uitgebreid worden. Het bestuur sprak toen ook over het gebruik van kleine uniforme stenen kruisjes, zoals bij het Engels kerkhof.

Begraafplaatsen in Mierlo na de 2e Wereldoorlog

In 1955 kreeg de Begrafeniswet van 1869 een opvolger in de vorm van de Wet op de Lijkbezorging. In deze wet werd ook de crematie wettelijk geregeld. In 1913 was in Velsen al het eerste crematorium geopend; de wet kende dit verschijnsel nog niet. Na een arrest van de Hoge Raad werd bepaald dat cremeren, hoewel niet wettelijk geregeld, zonder vervolging kon plaatsvinden. In de wet van 1955 werd crematie definitief geregeld. In de Wet op de Lijkbezorging van 7 maart 1991 werden ook regelingen met betrekking tot orgaandonatie opgenomen.

In de periode van 1906 tot nu veranderde er het een en ander bij de Mierlose begraafplaatsen. De algemene begraafplaats werd gesloten, eind jaren 40 kwam in Mierlo een oorlogskerkhof en de begraafplaats in Mierlo-Hout ging na de annexatie van 1968 over naar de gemeente Helmond.

De begraafplaats aan de Heer van Scherpenzeelweg onderging tweemaal een uitbreiding, in 1979 en in 1996. In 1996 werd ook het columbarium gebouwd en in 2002 volgde een gedeeltelijke sanering van het oudste gedeelte van de begraafplaats.

Met Allerzielen, op 2 november 2002, werd het gesaneerde gedeelte van het kerkhof door Pastoor/de-

ken J. F. Kloeg ingezegend, evenals het gedachtenismonument 'Memento Mori Mierlo 1906-1986'. Alle stoffelijke resten uit het gesaneerde gedeelte, graven uit de periode 1906-1986, zijn samengebracht in dit monument, dat tevens een verzamelgraf is.

Plaatselijke gebruiken bij overlijden in de 20e eeuw

Buurtgemeenschappen waren, zeker tot in de jaren zestig van de vorige eeuw, zeer belangrijk voor de mensen. Burenhulp was een vanzelfsprekendheid. Zo ook bij overlijden. Onder de agrarische bevolking was het gewoon dat burenen de werkzaamheden op de boerderij in de periode van overlijden overnamen, als een boer was gestorven. Ook het aanzeggen van een overlijden gebeurde nog steeds. Hoewel de hele buurt al op de hoogte was, vertelden de burenen huis aan huis het trieste nieuws. Tegelijkertijd werd dan gemeld waar en op welk tijdstip het rozenhoedje gebeden zou worden. Dat gebeurde iedere dag, tot de dag van de begrafenis.

In de zomer stelden boeren vaak een stal ter beschikking voor dit rozenhoedje; de koeien liepen immers in de wei en dan was er in zo'n stal ruimte genoeg. Vaak werd er een lange balk op twee stoelen gelegd en die bood plaats aan 5 biddende mensen.

Ook in cafés zoals bij Peerke Smits in de Marktstraat en bij Jan en Miet Dekkers tegenover het oude raadhuis werd het rozenhoedje gebeden. In de meeste buurten had men een vaste voorbidder, zoals Nelleke Cozijns en Wieske van Rooij. De voorbidder op Stepekolk, Broek en Heiderschoor was Piet van den Eijnde. Vaak waren het vrijgezelle vrouwen of mannen. Piet van den Eijnde was wel getrouwd, maar hij had geen kinderen.

Tijden veranderen. Het rozenhoedje werd vervangen door een avondwake in de kerk. De uitvaartbedrijven namen de organisatie van een begrafenis over. De kar en de lijkkoeien bleven op stal, een grote zwarte

Piet van der Vleuten met zijn lijkwagen.

of soms witte auto vervoeren de overledene. Aanvankelijk werden slechts weinig mensen gecremeerd, maar ook dat veranderde. Vele diensten verplaatsten zich van de kerk naar het crematorium. De natuur-begraafplaatsen schieten als paddenstoelen uit de grond. Waar is de burenhulp gebleven? Er is veel veranderd de afgelopen 60 jaar.

THEO DE GROOF

Bronnen

Archief parochie H. Lucia Mierlo:

- Manuale ecclesiae de Mierlo, 1771
- Manuale pastoris de Mierlo, 1771
- Memorial Parochia, 1818-1925
- Verslagen van het kerkbestuur

RHC-Eindhoven:

- Archieven gemeente Mierlo, Geldrop en Zesgehuchten.

Literatuur:

- Handboek Wet op de lijkbezorging, mr. W.G.H.M. van der Putten, Lelystad 1993.

- Dood en begraven in 's-Hertogenbosch, het Sint-Janskerkhof 1629-1858, Marcel Portegies, Utrecht
- Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den jaere 1798, Hanewinkel, Amsterdam 1799
- De dagboeken van P.N. Panken 1819-1904, Memorie van een Brabantse schoolmeester. Inl. dr. Peter Meurkens, Eindhoven 1998
- Uit het verleden van Geldrop. Bloemlezing uit het werk van Jan van de Vijver, Gemeente Geldrop 1977.
- Oud-Brabantse dorpsleven. Wonen en werken op het Brabantse platteland, Bernard van Dam, Stg. Brabants Heem, Oisterwijk 1972
- Noord-Brabant in Grootvaderstijd 1870-1914 Jan Naaijken, Den Haag, 1978
- Eer en schande: volksgebruiken in het oude Brabant, G. Rooijakkers, Nijmegen 1995
- Luste gullie koffie?: volksgebruiken bij overlijden en begraven in Kempen, Meijerij en Peel. Ben Jansen, Maasbree 1981
- Diverse Staatscouranten

Een uitvaart in Mierlo.

Mierlose missionaris verdronken

100 jaar geleden kwam een 28-jarige missionaris om bij een grote scheepsramp

Op 12 januari 1920 voltrok zich voor de kust van Frankrijk de grootste scheepsramp uit de Franse geschiedenis. De lijnboot 'Afrique' was enkele dagen daarvoor vertrokken vanuit Bordeaux, met bestemming West-Afrika. Aan boord waren 602 mensen. Als gevolg van een hevige storm zonk het 119 meter lange en bijna 15 meter brede schip. Slechts 34 passagiers overleefden de ramp. Eén van de slachtoffers was Johannes Cornelius van Dooren, een 28-jarige Mierlose priester, op weg naar zijn eerste missiepost in Kameroen.

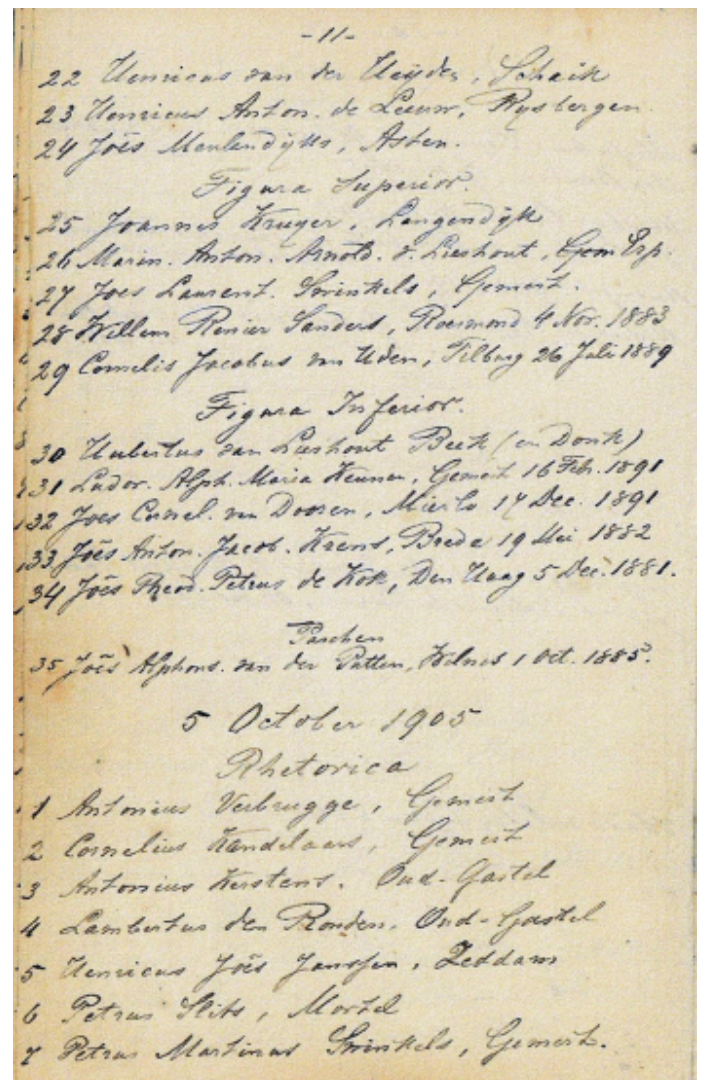
Bakker Hendrik Jan van Dooren

In de woning achter het Oude Raadhuis, aan het begin van de huidige Kerkstraat, woonden eind 19e eeuw Hendrik Jan van Dooren en zijn vrouw Maria Catharina de Greef. Hendrik, geboren in Gemert, kwam in 1890 naar Mierlo. In het bevolkingsregister stond hij aanvankelijk vermeld als herbergier en later als bakker. Zijn vrouw was een boerendochter uit Nuenen. Jan en Maria kregen twee zonen: Johannes Cornelius, geboren op 17 december 1891 en Corne-

De bakkerij van Hendrik Jan van Dooren.

lius Johannes, geboren op 5 juni 1893. De broers hadden ook nog een zusje, Johanna Maria, maar zij stierf toen ze pas zes maanden oud was. Toen de oudste zoon, Jan, 12 jaar was, overleed hun moeder. In datzelfde jaar, 1904, vertrok Jan naar Gemert waar hij aan de Latijnse School ging studeren. Zijn jongere broer vertrok 2 jaar later naar Bergen op Zoom.

De naamlijst van de Latijnse School in Gemert.

Vader Hendrik Jan was inmiddels hertrouwd met Antonetta van de Moosdijk uit Someren. Uit dit huwelijk werd in 1907 nog een zoon geboren: Josephus Johannes Maria van Dooren. Hij zou later, van 1926 tot 1928 'onderwijzer van bijstand' worden op de jongensschool in Mierlo-Hout. Vader van Dooren overleed op 14 mei 1923. Oudste zoon Jan van Dooren rondde in 1910 zijn studie in Gemert af en vertrok

drie weken later naar Parijs. Op 28 oktober 1915 werd hij in Languennec (Bretagne) tot priester gewijd. Tijdens de 1e Wereldoorlog was hij werkzaam als aalmoezenier onder de Belgische vluchtelingen. Daarna werd hij benoemd tot professor aan het seminarie van zijn congregatie in Baarle-Nassau. Op 9 januari 1920 scheepte hij samen met andere missionarissen van de Congregatie van de paters van de H. Geest en het H. Hart van Maria in op de 'Afrique'; de bestemming was Afrika, waar de missionarissen in diverse landen missiewerk wilden gaan verrichten.

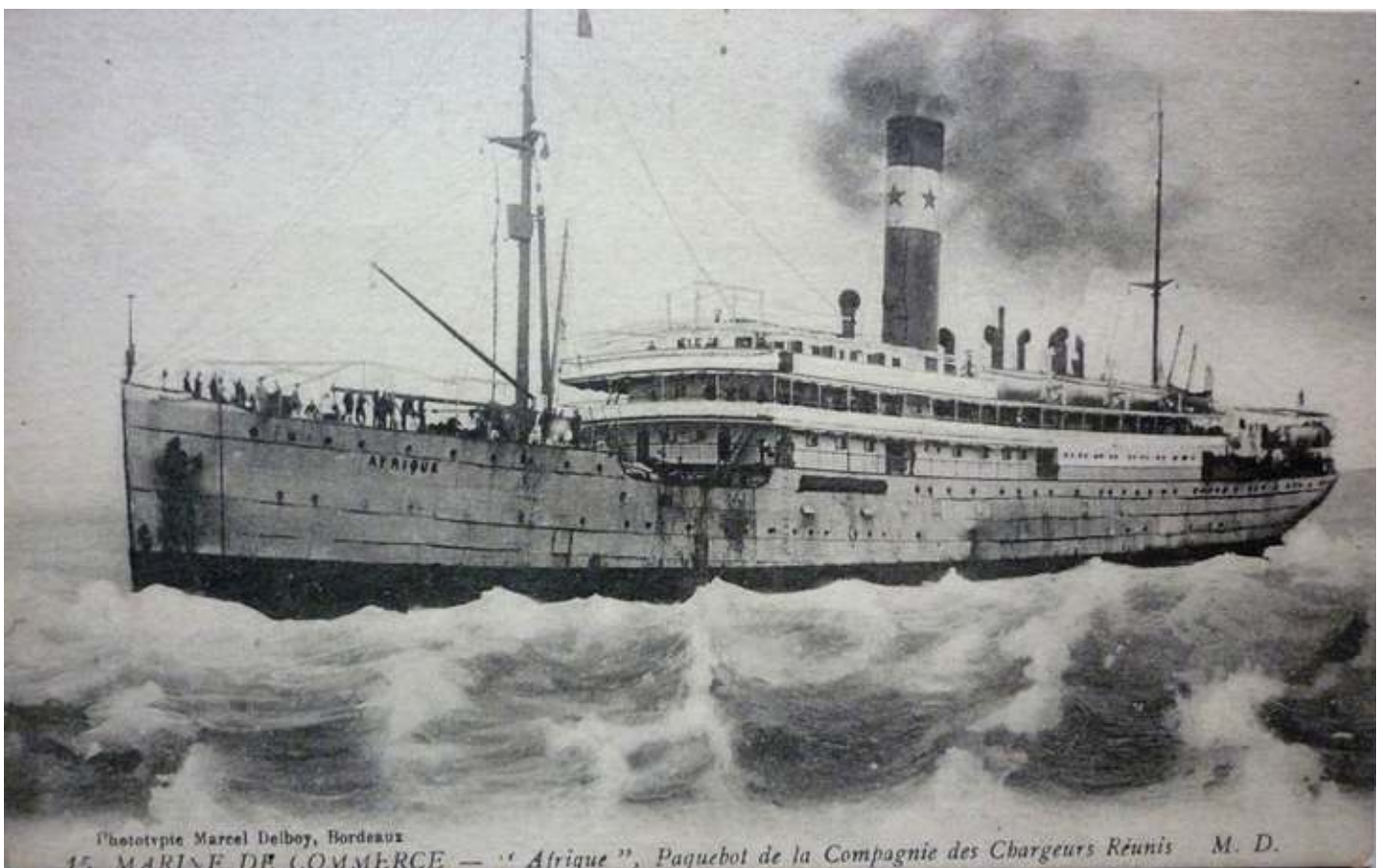
Het drama met de Afrique

De 'Afrique' was een schip dat zowel goederen als passagiers vervoerde. Aan boord van het schip waren behalve de 135-koppige bemanning ook 467 passagiers. Het waren vooral ambtenaren die in de Franse koloniën werkten en kooplui, maar ook vrouwen en nog jonge kinderen. Verder bevonden zich op het schip 192 West-Afrikaanse schutters die op de terugweg naar hun vaderland waren. Zij hadden tijdens de 1e Wereldoorlog in het Franse leger gediend. Op 9 januari 1920 vertrok de 'Afrique' na een vijf weken lange onderhoudsbeurt vanuit Bordeaux. Het was de 58e tocht van dit in 1907 gebouwde schip.

Daags na het vertrek ontdekten monteurs een lekkage in de machinekamer. Zij slaagden er niet in het lek te dichten. Op zondag 11 januari - dag drie dus - besloot kapitein Antoine Le Dû richting Rochelle te varen om het schip te laten repareren. Maar het stormde al langer en de storm werd steeds zwaarder. Het water in de ruimen steeg, waardoor de motoren uitvielen. Het schip had te weinig snelheid om te kunnen keren. De eerste noodseinen werden uitgezonden. De 'Afrique' kwam zonder elektriciteit te zitten, raakte stuurloos en werd door de golven in de richting van het Plateau van Rochebonne in de buurt van Sables d'Olonne gedreven.

De kapitein gaf opdracht de reddingsboten uit te zetten. Veel passagiers, bang voor de 14 meter hoge golven, durfden echter niet in de bootjes te stappen. Zij voelden zich blijkbaar veiliger op het schip. Tot overmaat van ramp sloeg de 'Afrique' ook nog tegen een vuurtorenboot. De lijnboot zank na die aanvaring snel, op ongeveer 40 kilometer van de kust van de Vendée.

Het noodsein werd opgevangen door twee schepen: de 'Ceylon' en de 'City of Antwerp'. Het laatste bericht dat zij ontvingen, was: 'de passagiers en de bemanning gaan in de boten'. Daarna werd het stil. Het duurde nog uren voordat de twee schepen de

De 'Afrique'.

plek des onheils bereikten. Beide schepen vonden geen spoor meer van de 'Afrique'; ze ontwaarden enkel nog ronddobberende bootjes, veelal leeg. De 'bemanning van de 'Ceylon slaagde er in 9 bemanningsleden en 13 Senegalese soldaten uit een reddingsboot te halen. Een van die militairen overleed kort na zijn redding. In totaal konden een 34-tal schipbreukelingen gered worden. Veel slachtoffers waren omgekomen door de kou of door verwondingen. Een militair luchtschip zocht de kust af, maar tevergeefs; er werden geen overlevenden meer gevonden.

In de weken na de ramp spoelden heel veel slachtoffers aan op het vasteland. Vissers kregen tientallen zwaar verminkte, onherkenbare lijken in hun netten. Maanden later spoelden nog lichamen aan. Vele werden op het eiland Ré begraven.

Het exacte aantal passagiers - en dus slachtoffers - bleef lange tijd onzeker. In publicaties van de laatste jaren worden nog steeds verschillende aantallen genoemd.

De Telegraaf 13 januari 1920.

De 'Afrique' ligt nog steeds op ongeveer 45 meter diepte op de zeebodem, ten noorden van het plateau van Rochebonne; het is een geliefde plek geworden voor diepzeeduikers.

Nieuws verspreidde zich in die tijd niet zo snel. De landelijke dagbladen in ons land namen de berichten over de scheepsramp over uit Franse kranten en daar bleef het bij.

De Zuid-Willemsvaart, de krant die in die tijd in Mierlo gelezen werd, maakte op 22 januari voor het eerst melding van de ramp en de onzekerheid over het lot van onze dorpsgenoot. Meteen daarna kwam het bericht dat de ouders van Jan van Dooren vanuit

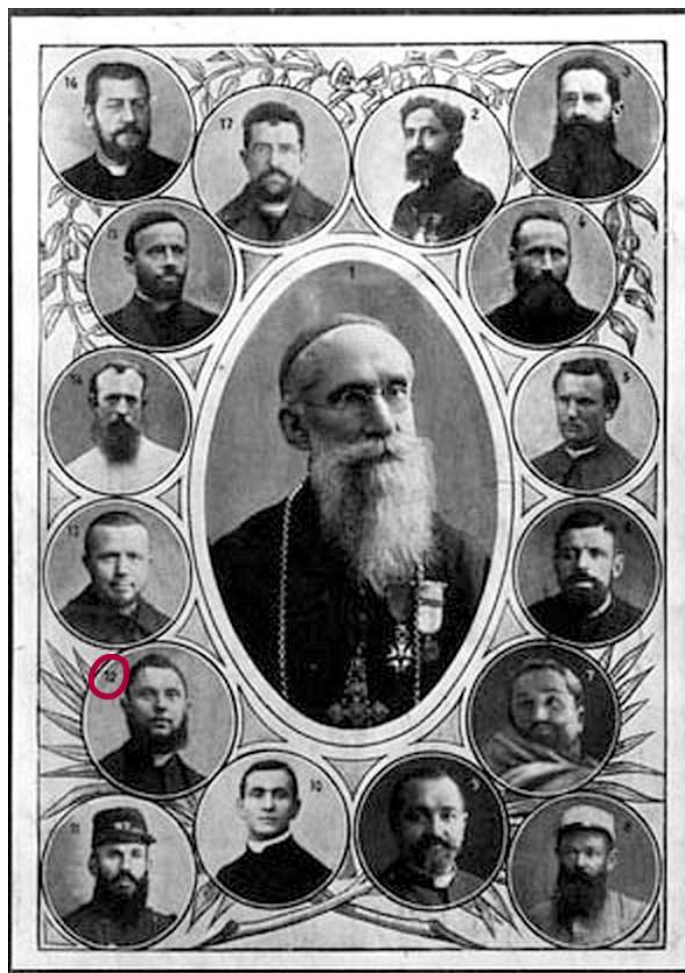
het klooster in Parijs te horen hadden gekregen dat hun zoon bij de scheepsramp om het leven gekomen was.

Congregatie van de H. Geest

De congregatie van de H. Geest, waartoe Jan van Dooren behoorde, werd in de 18e eeuw in Parijs gesticht. De paters en broeders werden opgeleid tot missionaris voor de Franse koloniën.

Aan het begin van de 20e eeuw vestigde de congregatie van de H. Geest zich ook in Nederland, onder meer in Weert (1904), in Baarle-Nassau (1913) en in Gemert (1914).

Op 8 mei 1902, Hemelvaartsdag, werd de congregatie getroffen door een vulkaanuitbarsting op het Frans-Caribisch eilandje Martinique. Het havenstadje Saint Pierre aan de voet van vulkaan Mont Peleé werd bedolven onder een lavastroom. Van de bijna 30.000 inwoners overleefden slechts 2 mensen de ramp. De vulkaanuitbarsting betekent ook een grote slag voor de congregatie: 12 missionarissen kwamen om.

Mgr. Jalabert en de omgekomen paters en fraters. Nummer 12 is Pater van Dooren.

De scheepsramp van 1920 was voor de congregatie nog desastreuzer dan de vulkaanuitbarsting van 1902. Door de scheepsramp verloor ze 18 leden van de congregatie. Aan boord van de 'Afrique' waren namelijk Mgr. Hyacinthe Jalabert en 17 metgezellen; ze waren uitgezonden naar verschillende missieposten in Senegal, Frans-Guinea, Kameroen, Gabon, Frans Congo en Oubangui-Chari (nu: Centraal Afrikaanse Republiek)

Pater Jan van Dooren zou samen met pater Marcien Neuemayer en frater Hermas Huck in Kameroen gestationeerd worden. Voor de Mierlose missionaris was het de eerste missie. De anderen waren al werkzaam geweest in Niger en Guinee.

Mgr. Jalabert was bisschop van Telepte, apostolisch prefect van Senegal en apostolisch vicaris van Senegambie.

Pater Van Dooren (rechts).

Een ramp die in Frankrijk nog steeds niet vergeten is

De ramp met de 'Afrique' werd destijds overschaduwd door de presidentsverkiezingen en natuurlijk door het grote leed van de 1e Wereldoorlog.

De laatste 15 jaar daarentegen is de ramp in Frankrijk regelmatig in het nieuws geweest. Boeken met een reconstructie van de ramp, de documentaire 'Memoires of Africa' en diverse artikelen brachten de ramp weer in herinnering. Een Franse advocaat van Senegalese afkomst richtte de vereniging 'Memoires and Shares' op met de bedoeling de omgekomen Afrikaanse soldaten van het Franse koloniale leger de eer te geven die zij als strijders voor het Franse belang verdienen. De vereniging verzorgde in januari 2020 ook een tentoonstelling om het historisch besef over dit onderwerp te bevorderen. Ivoorkust gaf in 1990 al een postzegel uit met een afbeelding van de 'Afrique'.

Op internet houden nabestaanden van de slachtoffers contact met elkaar via de site:

www.memoiresdelafrique.fr .

Op 11 en 12 januari 2020 werden de 568 slachtoffers in Les Sables-d'Olonne herdacht. Ook elders werd stilgestaan bij de tragedie die zich 100 jaar geleden voor de Franse kust afspeelde. De 'Afrique' kreeg niet voor niets de bijnaam de 'Franse Titanic'.

THEO DE GROOF

Bronnen

- Secretariaat van de Congregatie van de H. Geest (Kees Bruin)
- Simon van Wetten (archief gemeente Gemert), Giel Verest
- Krantenartikelen
- Diverse websites

Oude kasten met een verhaal

Linnenkast was een afspiegeling van de mate van welstand

Elke oude kast heeft zijn eigen verhaal. Houtnerven, scheurtjes en butsen in en aan zo'n kast - ook wel kabinet genoemd - vertellen verhalen van vroeger. Kast en linnen hebben veel gezien en zijn door velen gezien; soms zijn ze gerestaureerd, maar vaak vertonen ze nog sporen van intensief gebruik. En eigenlijk is zo'n kast dan op z'n mooist.

In een modern interieur is zo'n kast niet echt praktisch. En voor een gemiddelde huiskamer is die veel te groot en de laden zijn met moeite open te krijgen. Maar als je eenmaal een exemplaar hebt, dan ben je er aan gehecht en doe je het niet weg. Vroeger was zo'n kabinet gevuld met huishoudlinnen. Maar het was meer dan zomaar een kast voor bedengoed, tafellakens, servetten en handdoeken. De linnenkast was een afspiegeling van de graad van welstand van de bezitter. Als er visite kwam, stond

de kast open zodat het bezoek goed kon zien hoe de vlag er bij stond. Wie in goeden doen was, had achter de eerste rij linnengoed nog een tweede rij liggen. Soms legden mensen de stapels helemaal vooraan op de plank; ze wilden dan de suggestie wekken dat er nog een tweede rij was. Ze liepen dan wel het risico dat een argwanende tante of een andere bezoeker het bedrog ontmaskerde met zogenaamd per ongeluk een elleboogstootje tegen de eerste rij.

Als er getrouwd ging worden en de aanstaande huwelijkskandidaat was goedgekeurd, dan mocht hij onder het roken van een sigaar alvast een blik werpen op het linnengoed dat het meisje voor haar uitzet had verzameld. Kwam hij niet door de ballotage, dan bood men hem slechts een kop koffie aan en keerde hij onverrichter zake weer naar huis. Waarschijnlijk danken we hieraan het gezegde 'op de koffie komen'.

Tussen 1750 en 1950 was het in keurig gestapelde lijf- en linnengoed de trots van de vrouw des huizes. Maar al veel eerder, al in de veertiende eeuw, bestond de traditie van de linnenuitzet als bruidsschat; die linnenuitzet gold als het kapitaal dat de vrouw meebracht in het huwelijk. Meisjes begonnen al vanaf hun veertiende met het samenstellen van de uitzet.

Het lijf- en linnengoed omvatte talloze lapjes en lappen linnen, die men kocht of liet maken. Voor aan tafel werden vergaard: schoteldoekjes, vingerdoekjes, servetten, tafellakens en dienbladkleedjes. Dan moesten er lakens en kussenslopen komen voor op de bedden. Voor de keuken werden theedoeken, glas- en zilverdoekjes, aparte mesdoekjes, kommen- en pottendoeken enz. gespaard. Je kon het zo gek niet bedenken of er bestond wel een doek voor.

Veel linnen was rijkelijk versierd met borduursels en met initialen of bijzondere weefmotieven zoals Damast (niet de stofnaam, maar een aanduiding voor een bepaald weefpatroon).

Onder de minderbedeelden ging het er veel zuiniger aan toe. Daar bestond de bruidsschat uit grof linnen op de rol. Daarvan kon het meisje zelf dan al het linnengoed maken. Maar evengoed was ook dit linnen naar verhouding een waardevol bezit.

Er was een stuk linnen in de standaard-uitzet zowel voor arm als rijk, waarvan een ieder er maar één nodig had. Dat was het doodshemd. In elke uitzet had men vier van deze kledingstukken: een voor de vrouw, een voor de man en twee in kindermaten.

De indeling van de linnenkast kon per streek verschillen. Maar binnen een leefgemeenschap zag je veelal dezelfde indeling. Dit was praktisch, want zo kon de buurvrouw, wanneer er een beroep op haar werd gedaan, blindelings de weg vinden in het linnenkabinet.

Als een paar in het huwelijk trad, werd aan een meubelmaker of timmerman opdracht gegeven om een echte pronkkast te maken. De kast was meestal onderdeel van de bruidsschat. In een fraaie uitstallast kon je pronken met je linnengoed.

In de vormgeving van de kast treffen we nauwelijks regionale verschillen aan. Het is daarom veelzeggend dat men het linnenkabinet in Holland een Brabantse

kast noemde en in Brabant een Hollandse. De kasten uit Drente of Twente zagen er ook ongeveer hetzelfde uit. Het bovendeel had twee deuren en de onderkast bevatte drie laden, die samen de ronding van een soort buikje lieten zien. De meest gangbare naam voor dit model is het 'Hollandse kabinet' zoals dat rond het midden van de achttiende eeuw werd gemaakt.

Er waren wel verschillen in houtsoort en afwerking. Dat had te maken met wat men zich kon permitteren. Mensen met veel geld lieten een kast van eikenhout maken of van een uitheemse hardhoutsoort. Lieden met een kleine beurs lieten er een van grenen maken die gemakkelijk uit elkaar te nemen was. Dat was erg handig bij het verhuizen, waartoe de pachtboeren vaak gedwongen werden. De grenen kasten waren in die tijd vaak beschilderd met een nerfstructuur van een duurdere houtsoort zoals mahonie of kersenhout.

Door de jaren heen zijn er relatief weinig beschilderde exemplaren bewaard gebleven. Ze belandden in de kachel of in het open vuur of in een werkhok als opbergplaats voor gereedschap. In boerderij-musea zijn nog wel gave exemplaren te vinden, die soms ook weer volledig zijn ingericht. Ook in kastelen staan soms nog prachtige oude kasten.

Een goed gevulde linnenkast was vroeger de trots van elke huisvrouw, getuige deze spreuk, prachtig geborduurd in kruissteek: *'Houd de linnenkast net en tel nauwkeurig het goed. 't Is de roem van de vrouw met het Hollandsche bloed'*. Een oude kast is een fraai huiselijk element vol verhalen die mensen generaties lang verbindt. Wie nog zo'n mooie oude kast bezit, zal hem koesteren en hem doorgeven aan volgende generaties.

BEPPIE VAN DEN BERK - VOGELS

Bron: Buiten november/december 2003

Visitekaartjes uit de 19e eeuw

Naamkaartje van toen als voorloper van het visitekaartje van nu

In de eerste helft van de negentiende eeuw werd het in Europa mode om naamkaartjes uit te delen aan familie, vrienden en bekenden. Deze kaartjes waren de voorloper van het huidige visitekaartje.

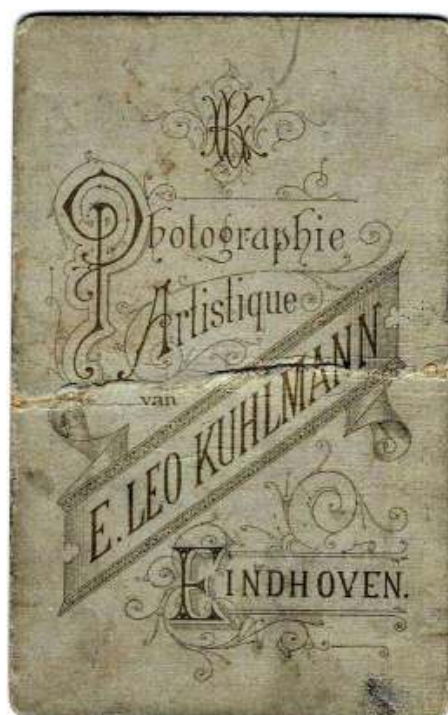
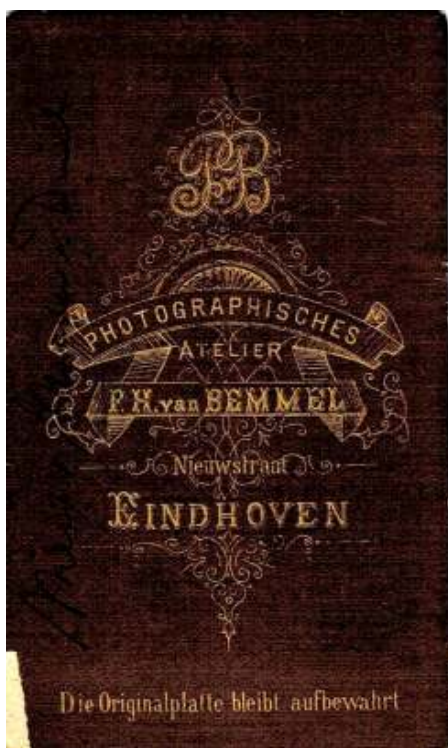
Het waren kleine kaartjes ongeveer ter grootte van het huidige kaartje zoals we dat nu kennen, maar soms ook groter. Ze waren prachtig bedrukt met sierlijke letters in zwart, zilver of goud. Voornamen en welgestelde families kozen na 1850 voor een nog sprekender visitekaartje: ze lieten statige portretfoto's maken bij beroemde fotografen. Deze foto's werden dan op een voorbedrukte kartonnen kaart geplakt. Op de achterkant stonden vaak fraaie logo's en stempels van de betreffende fotograaf en reclame teksten in mooie typografie.

In welgestelde kringen gebruikte men de kaartjes ook om afspraken te maken. De knecht werd er met het visitekaartje op uit gestuurd om een bezoek aan te kondigen. Wanneer hij het visitekaartje in een enveloppe mee terugbracht, was een bezoek niet gewenst. Soms wilde men met het visitekaartje bezoek aankondigen om persoonlijk reclame te maken voor de zaak of instelling.

De Franse fotograaf Disderi kwam in 1853 als eerste met een 'visitekaartportret'. Hij noemde ze 'Carte de Visite'. De kaartjes werden al vlug ongekend populair. Vrouwen werden zelfs het hof gemaakt met die visitekaartjes. Het kaartje was dan gericht aan een vrouw, en niet aan de hele familie in het huis waar de vrouw verbleef. De knecht gaf het kaartje af en het werd in een houder in de gang van het betreffende huis gezet. Als de man die het kaartje liet brengen geen bevestiging kreeg van de ontvangst van het kaartje, kon hij de vrouw wel vergeten; hij kon proberen met zijn kaartje elders zijn geluk te vinden.

Rond 1860 maakte men over de hele wereld 'Cartes de Visite'. De achterzijde van de fotokaartjes was vaak rijkelijk versierd. Vooral die van de Parijse fo-

tografen waren bijzonder, die hadden versieringen met gouden inleg.

De visitekaartjes-rage bereikte ook Nederland. Men gaf de kaartjes vaak aan familie en vrienden; ze belandden veelal in speciale verzamelalbums. Op de voor- of achterzijde schreven de kaarthouders hun naam, vaak met datum en plaatsnaam. Op de foto's op de kaartjes droegen de volwassenen vaak zwarte kleding. Wellicht was dat omdat ze met zwarte kleding een zekere voornaamheid uitstraalden. Maar ook is het mogelijk dat ze in de rouw waren toen de foto werd gemaakt. Vroeger was men een heel lange periode in de rouw en droeg men dus heel lang alleen maar zwarte kleding.

De bloeitijd van de 'Carte de Visite' lag tussen 1860 en 1866. In de etalages van alle fotografen lagen de exemplaren tentoongesteld. Ze werden onderling ook geruild. De heer Israël Kiek was destijds een bekende Carte de Visite-fotograaf. Het woord 'kiekje' is afgeleid van zijn achternaam. Kaartjes van beroemdheden zoals koningin Victoria van Engeland werden voor veel geld verkocht.

In die tijd werden visitekaartjes ook al gebruikt in het zakenleven en de handel. Door middel van de kaartjes kregen klanten informatie over de locatie van het bedrijf en de diensten die het bedrijf aanbood. De kaartjes werden op allerlei locaties uitgedeeld. Later werden visitekaartjes zo serieus genomen dat een getekend en gesigneerd kaartje beschouwd werd als juridisch bindend.

De vormgeving van het visitekaartje ging in de loop der tijd op de schop. Voorheen werd het vervaardigd met behulp van boekdruk- en houtsnedetechnieken, het was toen nog verkrijgbaar in één kleur. In de 18e eeuw werd kopergravure de standaard. Vanaf de 19e eeuw werd het een trend om meerdere kleuren op een visitekaartje te gebruiken. Niet alleen de vormgeving, maar ook de functie veranderde. Vanaf 1845 werd er gebruik gemaakt van een foto van de eigenaar van het betreffende kaartje, vergezeld van reclame van de fotograaf. Tot die tijd werden visitekaartjes nog vaak formeel gebruikt. En voor de hogere klasse mocht dat zo blijven, die wilde geen zakelijke functie aan de kaartjes geven. De kaartjes moesten behouden blijven voor enkel de hogere klasse. Maar in het begin van de 20e eeuw, toen iedereen stemrecht kreeg, werd het klasse- en standenverschil geleidelijk opgeheven.

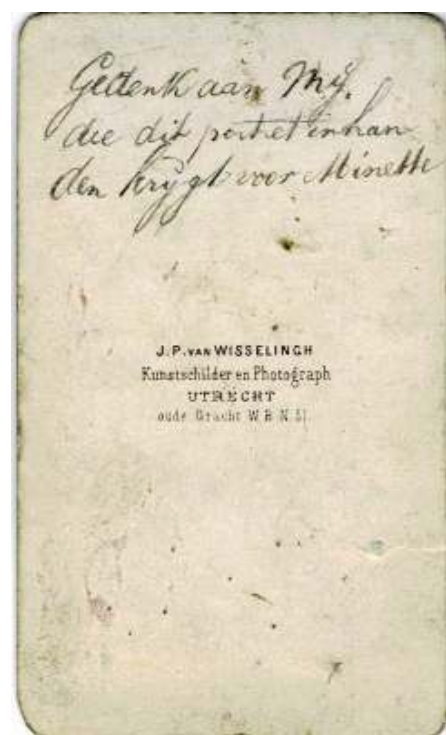
En nog steeds is het visitekaartje heel populair, vooral in de zakenwereld en verder bij iedereen die zijn of haar bedrijf elders onder de aandacht wil brengen. Het visitekaartje floreert inmiddels in heel Europa.

Een visitekaartje moet wel in goede staat zijn en er mag niet op geschreven zijn. Men kan het bewaren in een visitekaartjeshouder. De kaartjes worden nog net zo vlot uitgewisseld als in het verleden en ook worden ze nog steeds verzameld. In sommige antiquariaten hebben ze heel mooie 'Cartes de Visite-albums' van voorname families uit het verleden.

Op de databank van de Universiteit van Leiden kun je zoeken naar Cartes de Visite. Bij het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam zie je regelmatig Cartes de Visite op tentoonstellingen over de geschiedenis van de fotografie.

BEPPIE VAN DEN BERK - VOGELS

Varkens slachten in november

Tot 1997 mocht er thuis geslacht worden

Als een varken in het hok achter het huis was vetgemest en de temperatuur in de herfst was gedaald, werd het tijd voor de slacht. Dat gebeurde meestal in november, die maand heet niet voor niets "Slachtmaand". Sinds 1997 is thuis slachten verboden, maar voor die tijd was het een algemeen gebruik. Men slachtte meestal niet zelf, maar huurde daar thuis-slachters voor in, die dit werk soms combineerden met ander seizoensgebonden werk zoals dakdekken en bomen rooien. In Mierlo deden dat onder anderen Janus van den Wittenboer en Piet Smeets.

Hoe ging het slachten in zijn werk?

Er werden afspraken gemaakt met de thuisslachter en de keurmeester. Bij de slachter werd door de eigenaar van het varken soms meteen een pakje darmen besteld, omdat het varken vaak niet genoeg darmen had om alle gemalen vlees in te 'verpakken'. Op de dag van de slacht werd een grote ketel water heet gestookt. Het varken werd verdoofd door het met een schietmasker een pin in zijn hersens te schieten; de jeugd vocht daarna om het kogelhulsje. Kogelhulzen van jagers bijvoorbeeld waren ook zeer in trek en daar paste zo'n kogelhulsje goed bij. Vervolgens werd het varken gekeeld; het bloed werd opgevangen; de slachter voorkwam dat het zou gaan

Slachtgereedschap:

boven: hakbijl, messenholster, krabber

midden: slagpen met trekhaak, houten moker

onder: karbonadepapzaag, zelfspan bladzaag.

klonteren door het met zijn hand voortdurend te kloppen. Het bloed werd gebruikt voor het maken van bloedworst. Het dode varken werd helemaal overgoten met heet water. Met een scherp trechtervormig hoorntje werd de huid van de haren ontdaan. Aan het andere uiteinde van dat hoorntje zat een haak waarmee de hoornen uiteinden van de poten werden getrokken, oftewel de nagels van de tenen. Daarna werd het varken ruggelings op een ladder gebonden en tegen de muur gezet. Zo kon de slachter er goed bij. Hij sneed het beest van boven tot onder open en haalde alle ingewanden er uit. Het beest werd opengeklapt en de zijden - met spek en reuzel - werden naar buiten gebogen. Zo kon het enkele dagen besterven. De lever, het hart, de longen en de nieren werden er ook bijgehangen zodat de keurmeester het geheel kon keuren en bestempelen. De darmen werden leeggemaakt, gekeerd en schoon gewassen. Ondertussen was de urine al uit de blaas gedrukt en werd die blaas opgeblazen met een fietspomp. Die werd gebruikt voor de vellen voor de rommelpotten op vastenavond. De pizerik, het geslachtsdeel van het varken, werd opgehangen in het stookhok om de zagen mee te smeren.

Nu was het werk van de slachter gedaan, althans voor even. Later zou hij terugkomen voor het uitbenen en het verder in stukken verdelen van het varken. Hij

Krabber.

nam de varkenssharen mee naar huis, daar konden borstels van gemaakt worden. Ook de hersenen nam hij mee; dat was een lekkernij. De keurmeester kwam en bestempelde alles met paarsblauwe inkt. En dan kon het werk beginnen. De reuzel werd in repen gesneden en door het gehaktmolentje gedraaid; ook werd het vet eruit gekookt. Dat ging in een Keulse pot. De kaantjes - dat wat overbleef na het smelten van de reuzel - werden in een schaal gelegd. De lever, de longen, de niertjes en het hart konden al worden gebakken of gekookt, voor op het brood. De slachter kwam vervolgens weer terug om het varken 'kort te maken'. Het worstvlees werd door het gehaktmolentje gedraaid. Als dat gebeurd was, kwam er een fijner rooster in het molentje en werd er een trechter op gezet. Daar werden de schoongemaakte darmen aan geschoven; het worstvlees verdween bij de tweede keer door het molentje draaien in die darmen. Daarna werd de worst deels geweckt, deels opgehangen in de schouw, om te roken. De hammen en zijkenspek werden deels in de pekelkuip gelegd

Slacht november.

Piet Smeets bij thuisslacht.

en ook deels opgehangen in de schouw. Ook de varkenspootjes - die later gebruikt werden in de snert - werden daar opgehangen. De rook deed al meteen zijn werk want de ketels met botten, de varkenskop en de stukken zwoerd stonden eronder, op het fornuis, te koken. Dat mengsel werd - nadat de botten eruit gehaald waren - verwerkt in de balkenbrij en de zult. Zult werd ook geweckt.

Echt bijna alles van het varken werd gebruikt en het hele gezin werkte er aan mee. Behalve een hele drukke tijd was het ook een feestelijke tijd. Koikes (kaantjes), gebraden lever en loos (longen), gebraden sneetjes balkenbrij of zult: het waren allemaal gerechten die je dan at; de meeste gerechten zag je elders in het jaar niet op tafel verschijnen.

HENK VAN SLEEUWEN

Bronnen

- www.nederlands-dis.nl (Zoekwoord: *thuisslacht*).
- Iedereen kent Piet Smeets - Myerlese Koerier 2017 no 2.
- Anekdoten van een Mierlose slager - Myerlese Koerier 2015 no 1.

BESTUUR

Voorzitter	Hans Klink 06-46505750
Secretaris	Annie Berkers - Romonesco 0492-664118
Penningmeester	Hans Verhees 0492-663219
Lid	Mike van de Kimmenade 06-29595019
Lid	Henk van Sleeuwen 0492-662916
Lid	Marij Damen - van der Aa 0492-662571
Lid	Eveline van der Linden 0492-664999
E-mail	info@heemkundekringmyerle.nl
Website	www.heemkundekringmyerle.nl

COLOFON

Eindredactie	Ria Saanen
Vormgeving	Pim van Deursen
Redactieadres	Annie Berkers - Romonesco Burg. van Lokvenstraat 135 5731 LT Mierlo
E-mail	Annie.Berkers@onsbrabantnet.nl
Kopij	Het voorjaarsnummer van de Myerlese Koerier verschijnt in mei. Kopij daarvoor moet vóór 15 maart worden aangeleverd.
Drukker	Editoo B.V. te Arnhem

Indien onbestelbaar:
HKM, van Lokvenstraat 135, 5731 LT Mierlo

Heemkundekring Myerle

Heemkundekring Myerle is opgericht op 7 juni 1984 vanuit en voor de gemeenschap van de oude heerlijkheid Mierlo, 't Hout en Broek in het algemeen en van en voor haar leden in het bijzonder.

Wij willen in brede kring belangstelling wekken voor plaats en streek door leden en belangstellenden te betrekken bij historisch en archeologisch interessante projecten. Hiertoe organiseren we activiteiten die heemkunde dichterbij de mensen brengt. Hierbij steunen we op de gemeenschap en leden en zorgen voor hun actieve bijdrage.

Verder onderzoeken en bestuderen we verschillende aspecten die tot het begrip heemkunde behoren en doen daarvan verslag in woord, beeld en geschrift.

Wij verlenen medewerking aan het veiligstellen van heemkundig belangrijke terreinen, voorwerpen en zaken in de meest uitgebreide zin. Wij zullen hiervan door middel van publicaties, lezingen en exposities verslag doen aan de gemeenschap van Mierlo en Mierlo-Hout en dragen zo bij aan het behoud van het culturele erfgoed.

(uit de missie van HKM)

U bent welkom: donderdagavond van 20.00 - 22.00 in het Oude Raadhuis van Mierlo
www.heemkundekringmyerle.nl